

Tomasz Wilde

MUZEUM I MANUFAKTURA PORCELANY W HEREND NA WĘGRZECH

W Herend, niewielkim węgierskim miasteczku położonym niedaleko Veszprem, od ponad 185 lat produkowana jest porcelana, która trafia prawie od dwóch stuleci na królewskie stoły.

Przez ponad sześć stuleci Europejczycy usiłowali wykraść Chińczykom tajemnicę jej produkcji. Bezskutecznie. Białe złoto fascynowało finezją, delikatnością, śnieżnobiałym kolorem, barwnym rysunkiem. I tajemnicą narodzin. Gościła na stołach królów, przekazywana jak największy skarb. Jej produkcja była najpilniej strzeżoną tajemnicą, nad której złamaniem pracowali europejscy rzemieślnicy, magowie i alchemicy.

Dzisiaj w Manufakturze w Herend zwiedzający może prześledzić proces wytwarzania porcelany. Ponad 100 000 osób każdego roku z zapartym tchem obserwuje magiczny proces powstawania tych dzieł sztuki.

Historia porcelany

Porcelana w swoich różnych odmianach została wynaleziona w Chinach. Dopiero w VII w., po kilkuset latach poszukiwań i eksperymentów opracowano technologię wytwarzania białej, lekko przeświecającej,

1. Herend – kompleks Mini Manufaktury, widok na budynek mieszczący sklep z porcelaną

1. Herend – the Minimanufactory complex, view of the building with a porcelain shop

2. Herend – wejście do muzeum od strony Mini Manufaktury

2. Herend – museum entrance from the Minimanufactory

wysokiej jakości ceramiki, znanej jako porcelana chińska. Widoczna jest wyraźnie jej ewolucja technologiczna w kierunku coraz to doskonalszej jakości wykonania oraz doskonalszego zdobienia¹. Według znanych dziś źródeł pierwsza ceramika chińska jako luksusowy towar pojawia się w Europie w połowie XI w., wzbudzając zachwyt i pożądanie.

Kosztowna w samych Chinach, po przewiezieniu pełnym niebezpieczeństw długim na ponad 5 tysięcy km szlakiem handlowym stawała się towarem droższym od złota. Kair był miastem, do którego napływały jej niewielkie ilości i skąd rozsyłano ją po Europie. Jedną z pierwszych wzmianek o porcelanie jest informacja o królewskim podarunku Salladyna, który ofiarował 40 naczyń porcelanowych sułtanowi Babilonu. W następnych stuleciach do Europy poczęły napływać znaczące ilości porcelany, co ciekawe, w drugiej połowie XVII w. zaczęto nawet produkować ją pod gust Europejczyków.

Jednakże od samego początku jej pojawienia się na rynku europejskim trwały poszukiwania sposobu jej wytwarzania. Próby odkrycia tajemnicy technologii intensyfikują się pod koniec XIV wieku. Nic dziwnego, porcelana nazwana jest białym złotem lub też podarunkiem królewskim. Kto pierwszy odkryje tajemnicę jej wytwarzania, zdobędzie prawdziwy majątek.

W wieku XVII studia nad tajemnicą produkcji drogocennych naczyń przyspieszają, zwłaszcza we Francji i Włoszech. Poszukiwania idą jednak głównie tropem różnych technologii znanych w produkcji szkła. Nie daje to oczywiście pożądanego rezultatu, tzn. ceramiki analogicznej do chińskiej, choć pozwala na wypracowanie oryginalnej, własnej technologii. Prym wiodła tu Anglia, której produkcja po 1800 r. stanowiła wzór do naśladownictwa dla wielu manufaktur.

Pierwsze naczynia porcelanowe, zbliżone do chińskich, ustępujące im jednak jakością z powodu innych domieszek, wyprodukowano w Wenecji w 1470 r. i później ok. 1519 r., a także w Ferrarze ok. 1575 roku².

Musiało jeszcze upłynąć prawie 200 lat, zanim opracowano w Niemczech technologię produkcji porcelany porównywalnej z chińską. Można zaryzykować twierdzenie, że wynalazek ten stał się największym wynalazkiem baroku, zarówno artystycznym, jak i technologicznym. Stał się także wielkim sukcesem metod eksperymentalnych – paradygmatu nowoczesnej nauki, tak wychwalanej przez Franciszka Bacona w *Novum Organum* (1620), inspirowanego wcześniej przez Roberta Boyle'a, Roberta Hooke'a³. Paradygmat ten przeciwny był koncepcji Kartezjusza preferującego poznanie oparte na matematyce. Wraz z Huygensem i Leibnitzem, Walter von Tschirnhaus starał się łączyć

3. Herend – witryna z porcelaną w sklepie przy muzeum

3. Herend – shop window featuring porcelain, next to the museum

obie te metody poznania. W efekcie doprowadziło to do zastosowania metodyki nowoczesnej nauki i, dzięki temu, opracowania technologii produkcji porcelany po prawie sześciu wiekach daremnych prób⁴.

Geneza odkrycia jest bardzo interesująca. August Mocny polecił Tschirnhausowi poszukiwanie cennych kopalni, minerałów. W tym samym czasie zlecił Johannowi F. Böttgerowi, znanemu alchemikowi, wyprodukowanie złota. Współdziałanie obu badaczy zaowocowało opracowaniem metody produkcji porcelany⁵. Po śmierci Tschirnhausa 14.10.1708 r. Böttger napisał raport do elektora saskiego Augusta Mocnego oznajmiający wyprodukowanie porcelany *takiej jak chińska, a może i lepszej*⁶.

Oficjalna produkcja rozpoczęła się w Dreźnie 23.01.1710 r. i wkrótce ze względów bezpieczeństwa została przeniesiona do Miśni⁷. Było to wielkie osiągnięcie, tym bardziej, że w Europie ciągle rosło zainteresowanie chińską porcelaną. Porcelaną robioną w Saksonii nazywano białym złotem. Dopiero po 20 latach ceramika miśnieńska stała się bardziej dostępna rynku, ale i tak przez dłuższy czas była częściej dawana jako podarunek, niż sprzedawana.

Powstanie manufaktury w Herend

Na początku XIX w. w ramach reformy Austro-Węgier podjęto wiele inicjatyw mających na celu rozwój ekonomiczny państwa.

Wówczas to w Herend w 1826 r. powstała niewielka manufaktura produkująca ceramikę. Do produkcji

4. Herend – ceramika z tradycyjnym motywem charakterystycznym dla tej wytwórni
4. Herend – pottery with a traditional motif characteristic for this factory

wykorzystano miejscowe złoża glinki kaolinitowej. Założycielem wytwórni był Vince Stigl (1796-1851), który zdobył wcześniej duże doświadczenie zawodowe pracując jako kierownik w wytwórni fajansu w Tata, założonej przez Józefa Esterhazy w 1758 roku.

Manufaktura w Herend początkowo zaczęła produkować prostszą technologicznie kamionkę, ale jej założyciel od samego początku prowadził prace badawcze nad technologią produkcji najwyższej jakości porcelany w oparciu o lokalne złoża. Badania te pochłonęły cały jego majątek. Zmuszony był do wzięcia kredytu, co doprowadziło go do bankructwa. Manufakturę przejął pożyczkodawca, Mor Fisher.

Rozpoczyna to nowy rozdział w historii fabryki. Prace badawcze są kontynuowane i wkrótce zostaje opracowana linia technologiczna. Zatrudnieni zostają nowi pracownicy i manufaktura rozpoczyna produkcję na skalę przemysłową. Pierwsze wyroby są zdobione prostymi wzorami linearnymi oraz kwiatowymi. Stały się one, już po rozwinięciu produkcji, elementem charakterystycznym dla tej wytwórni. W 1842 r. Fisher otrzymał zaszczytny tytuł fabryki cesarsko-królewskiej oraz

5. Herend – Muzeum Porcelany, naczynie zaprojektowane przez Zoltana Tokacs na 1100. rocznicę pojawienia się Madziarów na Węgrzech
5. Herend – the Porcelain Museum, a vessel designed by Zoltan Tokacs to mark the 1100th anniversary of the appearance of the Magyars in Hungary

prawo do użycia herbu Węgier jako znaku handlowego. W tym samym roku porcelana z Herend osiągnęła wielki sukces – w czasie Pierwszej Węgierskiej Wystawy Przemysłowej otrzymała wiele nagród, a jej wyroby uznane zostały za godne stołów królewskich. W rok później na Drugiej Węgierskiej Wystawie Przemysłowej porcelana z Herend wygrała złoty medal.

W tymże 1843 r. pożar strawił część fabryki. Po odbudowie zaniechano produkcji fajansu – fabryka została przestawiona na produkcję luksusowej porcelany. Wiele wprowadzonych wzorów naśladowało wyroby znanych wytwórni: Miśni, Sèvres, Capodimonte i innych.

Ta strategia dała szansę wytwórni z Herend wejścia na rynek europejski.

Dzięki dopracowaniu technologii produkcji do perfekcji, wytwórnia mogła wykonywać na zamówienie kopie XVIII-wiecznej porcelany znajdującej się w posiadaniu arystokratycznych rodzin. Pierwsze zlecenie skopiowania miśnieńskiego serwisu manufaktura dostała od żony księcia Karola Esterhazy. Tego rodzaju zlecenia pozwoliły Fisherowi na gruntowne poznanie motywów, form i stylu różnych czołowych producentów, co bez wątplenia przyczyniło się również do udoskonalenia technologii produkcji⁸.

W czasie Wielkiej Wystawy w Londynie w Crystal Palace w 1851 r. wyroby Fishera zdobyły wielkie uzna-

nie. Ukoronowaniem jednak było zamówienie przez królową Wiktorię serwisu dekorowanego motylami oraz kwiatami, nawiązującymi do tradycyjnego chińskiego stylu. Styl ten do dziś nazywany jest wiktoriańskim i jest jednym z najbardziej popularnych. Ten wielki sukces porcelany inspirowanej motywami chińskimi stał się impulsem do opracowania linii naczyń udających chińską porcelanę. Ich początek datować można na połowę 1846 roku.

Także ceramika z Indii, Japonii oraz Bliskiego Wschodu stanowiła inspirację przy projektowaniu nowych wzorów.

„Chińszczyzna” produkowana w Herend nie ma sobie równej w XIX w. ze względu na niezwykle bogactwo przejmowanych i przetwarzanych egzotycznych motywów trafiających w gust zamożnych ludzi. Do dziś motywy orientalne znajdują się w klasycznych już liniach Victoria, Ming, Godollo, Esterhazy, Poissons.

Godollo, inspirowany japońskim naczyniem Kakie-mon, jest jednym z najbardziej znanych tematów, opracowanym ok. 1851 r. i pierwotnie nazwanym Siang Rouge. Zmiana nazwy nastąpiła, kiedy Franciszek Józef podarował serwis swojej żonie, królowej Elżbiecie do jej prywatnego użytku w letnim pałacu w Godollo. Fisher często nazywał swoje kolejne serie imieniem sławnego zamawiającego lub jego posiadłości. Zabieg niewątpliwie znakomity z punktu widzenia marketingowego.

Wielkim sukcesem manufaktury w Herend była Wystawa Przemysłowa w Nowym Jorku, która odbyła się w 1853 r., gdzie całość przywiezionej produkcji została wyprzedana w ciągu pierwszego dnia⁹.

W drugiej połowie XIX w., kiedy produkcja manufaktury osiągnęła wysoki poziom artystyczny i technologiczny, jej sprzedaż na Węgrzech zaczęła gwałtownie spadać. Węgrzy zdecydowanie woleli kupować tańsze wyroby z Wenecji i Śląska. Ale na wystawie w Paryżu w 1867 r. ceramika „chińska” z Herend znów dostała pierwszą nagrodę. W dowód uznania Francja przyznała Fischerowi Legię Honorową, a Franciszek Józef nadał mu szlachectwo. Manufaktura świetnie się rozwijała. Na jej czele stał Fisher wraz z synami: Leo odpowiedzialny był za sprzedaż, Dezso za produkcję, Vilmos za stronę artystyczną, malarską. W tym czasie manufaktura zatrudniała 83 osoby, w tym 22 malarzy. Niestety, wkrótce nadeszły ciężkie czasy. Kryzys ekonomiczny 1874-1876 doprowadził manufakturę do niewypłacalności.

W 1876 r. manufaktura przeszła w ręce synów, którzy postawili na dużą ilość tańszej produkcji, prawie zarzucając tę bardziej wyrafinowaną. Nie przyniosło to spodziewanych efektów. Podjęto decyzję powrotu do

6. Herend – Muzeum Porcelany, naczynie nawiązujące do tradycyjnych form węgierskich

6. Herend – the Porcelain Museum, a vessel referring to traditional Hungarian forms

wysokiej jakości produkcji. Niestety, pomimo wielkich sukcesów międzynarodowych, wytwórnia nie mogła się już podźwignąć – przed ostatecznym upadkiem uratowało ją przejście przez państwo w 1884 roku. Głównym celem było uratowanie wielkiego dorobku technologicznego i artystycznego fabryki. Zakład został zwolniony z podatku na 12 miesięcy oraz dostał znaczący kredyt na rozbudowę i unowocześnienie. Modernizacja objęła zarówno stare budynki, jak i wzniesienie nowych pieców. Jednakże pomimo różnych posunięć naprawczych brak koniunktury spowodował upadek i zamknięcie fabryki w 1896 roku. W tymże roku podjęto ostatnią próbę ratowania manufaktury: zaproponowano wnukowi Fishera, doświadczonemu w produkcji porcelany, pójście w ślady dziadka i wznowienie produkcji tradycyjnych wzorów tylko na zamówienie. Fischer nie tylko przyjął propozycję, ale także opracował kilka nowych wzorów w oparciu o tradycyjne

7. Herend – Muzeum Porcelany, naczynie nawiązujące do tradycyjnych form eksponowane obustronnie dzięki umieszczeniu w gablocie przedzielającej pomieszczenie
7. Herend – the Porcelain Museum, a vessel referring to traditional forms displayed on both sides by being featured in a showcase separating the interior

formy i motywy. Nowa linia pokazana na wystawie w Paryżu okazała się wielkim sukcesem i przyniosła znaczące zamówienia. Co ciekawe, Fischer zainspirowany nowym stylem art nouveau zaprojektował nowatorską serię porcelany, wzbudzając nią wielki zachwyt. Wprowadził polewy, relief, *pâte sur pâte*, roślinne oraz ornamentowe dekoracje.

Powoli Herend zaczął odzyskiwać swoją pozycję, zdobywać najwyższe nagrody. Niestety, ponownie pojawił się kryzys ekonomiczny, który w 1907 r. dotkliwie ugodził manufakturę. Brak koniunktury zbiegł się z pojawieniem się na rynku taniej porcelany produkowanej na Śląsku i w Niemczech. Potem wybuchła I wojna światowa. Praktycznie dopiero w 1923 r. ponownie uruchomiono produkcję. Wzniesiono nowe budynki mieszkalne dla sprowadzonych fachowców, zorganizowano szkołę dla pracowników, w tym malarzy. Wypracowano nową strategię funkcjonowania fabryki. Ponieważ grupa bogatych ludzi, która dotychczas zamawiała luksusową porcelanę, przestała praktycznie istnieć, podjęto decyzję profilowania produkcji pod kątem coraz liczniejszej klasy średniej, której nie stać wprawdzie na cały serwis, ale z radością kupi niewielkie, piękne figurki, aby ozdobić swoje mieszkanie. Zaowocowało to około 1930 r. produkcją porcelanowych figurek projektu znanych węgierskich artystów. Był to znakomity pomysł. Fabryka znów zaczęła się rozwijać, przynosząc znaczne zyski¹⁰.

Okres II wojny aż do 1949 r. to praktycznie okres dogorywania fabryki. Dopiero na początku lat 50. podjęto odbudowę i rozbudowę manufaktury. Wzniesiono nowe budynki związane z produkcją, budynek muzeum oraz zbudowano tereny sportowe. Od lat 60. wprowadzono do produkcji krótkie serie najwyższej technicznej i artystycznej jakości. Prawdziwy rozkwit produkcji nastąpił 20 lat później. Herend został uznany za niezależny zakład i uzyskał w 1985 r. prawo samodzielnej sprzedaży za granicę, co w komunistycznym państwie było wielkim przywilejem.

Manufaktura dziś

Manufaktura w Herend dziś przeżywa znów lata świetności. Składa się na to pewnie wiele czynników. Znakomita, legendarna produkcja, świetny marketing i dobra koniunktura gospodarcza, a także położenie: niedaleko Budapesztu, ok. 120 km na północny zachód i kilka kilometrów od Veszprem oraz jeziora Balaton.

W czerwcu 1992 r. utworzono Herend Porcelain

8. Herend – Muzeum Porcelany, zachowany piec ceramiczny opalany drewnem w przyziemiu budynku
8. Herend – the Porcelain Museum, preserved wood-fired pottery kiln on the ground floor

9. Herend – Mini Manufaktura, pokaz dla zwiedzających toczenia na kole garncarskim naczynia

9. Herend – the Minimanufactory, visitors watching the making of a vessel on a potter's wheel

Manufactory LTD, dzięki czemu 75% akcji należy do obecnych i dawnych pracowników fabryki. Dziś manufaktura zatrudnia ok. 1000 osób, w tym 400 malarzy. Kompleksem zarządza rada złożona z wybitnych specjalistów w różnych dziedzinach. Także techników i ekonomistów o dużym doświadczeniu międzynarodowym. Muzeum w Herend zdobyło nagrodę Muzeum Roku w 2002 r., oraz nagrodę za frekwencję sięgającą 100 000 zwiedzających każdego roku.

Muzeum ma w swojej ofercie wiele atrakcyjnych propozycji dla miłośników porcelany. Dla zainteresowanych prowadzone są całodniowe odpłatne warsztaty malowania ceramiki na różnych poziomach zaawansowania. Na poziomie wyższym zajęcia prowadzone są pod okiem doświadczonych instruktorów i mistrzów-artystów z fabryki. W ramach kursu adepci słuchają wykładu będącego wprowadzeniem w dziedzinę dekoracji artystycznej i technik malowania na porcelanie, zapoznają się z technologią i warsztatem malarskim. Kursanci dostają niezbędne przybory do malowania, naczynie, na którym powstanie malowidło ze znakiem

firmowych szkół malowania porcelany, w przerwie dostają kawę oraz certyfikat ukończenia kursu, a na koniec wypalone, pomalowane naczynie. Są również prowadzone warsztaty wytwarzania róży, a także osobno filigranu. Kurs taki jest znacznie krótszy.

W ramach działalności komercyjnej organizowane są różne imprezy firmowe i szkolenia, Wieczory Winne, Noc Świętojańska, Jesienny Festiwal Muzeum.

Cały kompleks manufaktury został poddany gruntownemu remontowi, przebudowie i rozbudowie pod koniec lat 90. ubiegłego wieku. Prace te miały na celu przygotowanie infrastruktury związanej z ruchem turystycznym. W założeniach przyjęto, że znaczna część zwiedzających stanie się potencjalnymi nabywcami produkowanej porcelany, jeśli nie w momencie zwiedzania, to w przyszłości. Wszystko urządzono w taki sposób, aby pobudzić wyobraźnię zwiedzających. Zahipnotyzować ich misterium powstawania przepięknych, luksusowych przedmiotów. Kompleks Manufaktury Porcelany w Herend składa się z późnoklasykistycznego budynku mieszczącego muzeum oraz, po przeciwległej stronie ulicy, zespołu budynków

10. Herend – Mini Manufaktura, pokaz dla zwiedzających toczenia figurki

10. Herend – the Minimanufactory, visitors watching the production of a figurine

11. Herend – Mini Manufaktura, pokaz dla zwiedzających wyrobu filigranu

11. Herend – the Minimanufactory, visitors watching the production of filigree

mini-manufaktury i połączonego z nim budynku mieszącego sklep oraz luksusową restaurację wraz z kawiarnią dla turystów.

Zespół budynków zaprojektowany został przez Gabora Turanyi. Proste, kubiczne bryły z wypalanej czerwonej cegły ozdobione są na narożnikach rzeźbami z wypalanej gliny. Przykryte są prostymi, czterospadowymi dachami krytymi antracytową dachówką. Nad głównym budynkiem dach swoją konstrukcją i kształtem nawiązuje do pieców ceramicznych z kominami. Ich charakterystyczna bryła, z daleka widoczna, stanowi bardzo charakterystyczny element krajobrazu. Budynki ustawione w podkowę połączone są łącznikiem – przykrytą dachem kolumnadą. Pomiędzy nimi powstała wyłożona jasnymi kamiennymi płytami przestrzeń, nawiązująca do forum albo obszernego patio wykorzystywanego w czasie imprez plenerowych i koncertów.

Mini-manufaktura rozpoczyna ponad godzinny program zwiedzania, które możliwe jest tyl-

ko w grupach z przewodnikiem. Zaczyna się od projekcji filmu (istnieje możliwość wyboru języka wersji lektorskiej) opowiadającego fascynującą historię zakładu. Widz zapoznaje się także z technologią produkcji. Można obserwować jak z bezkształtnej szarej masy powstają bajkowe przedmioty. Można obejrzeć pracę osób, które formują naczynia i przedstawienia figuralne, a także pracę malarzy. Po projekcji zwiedzający krok po kroku oglądają poszczególne etapy produkcji porcelany. Uczestniczą w misterium sztuki.

Wnętrza są specjalnie zaprojektowane w taki sposób, aby zwiedzający przechodząc przez poszczególne pomieszczenia miał poszczególne etapy procesu technologicznego. Przejścia do następnego etapu są wyraźnie zaakcentowane zmianą pomieszczenia, przejściem przez ciemny korytarz czy też zmianą kondygnacji. Co ważne, wnętrza są jasne, dominuje złamana, lekko matowa biel ścian, są pełne światła i powietrza, z naturalnym i sztucznym oświetleniem znakomicie się dopełniającym. Natężenie światła sztucznego jest dobrane do warunków oświetleniowych w poszczególnych salach. Delikatne, czyste, ale zarazem nieco rozproszone nigdy nie oslepią zwiedzających, a na szybach szaf z ekspozycjami nie występuje zjawisko blikowania, uniemożliwiające wyraźne obejrzenie przedmiotu. Takie warunki znakomicie sprzyjają percepcji zwiedzających. Stwarzają atmosferę skupienia, koncentracji, uczestnictwa w alchemicznym misterium.

Na kilkunastu stanowiskach prezentowane są poszczególne etapy produkcji porcelany: przygoto-

12. Herend – Mini Manufaktura, pokaz dla zwiedzających pracowni malarzkiej

12. Herend – the Minimanufactory, visitors touring the painters' workshop

(Wszystkie fot. T. Wilde)

wanie i formowanie w różnych technikach naczyń, odlewanie w formach, wyciskanie, toczenie na kole garncarskim, pokrywanie ich różnego rodzaju zdobieniami, w tym filigranem, wreszcie malowanie. Osoby prezentujące poszczególne fazy produkcji są bardzo komunikatywne i świetnie przygotowane do kontaktu ze zwiedzającymi. Z wielką biegłości pokazują poszczególne czynności, fachowo, w miły sposób je komentując. Zwiedzający czuje się jak oczekiwany i ważny gość, a nie intruz! Pracownicy manufaktury zatrudnieni na tych stanowiskach często są zmieniani, aby uniknąć rutyny, zmęczenia. Zwiedzającym towarzyszy przewodnik prowadzący grupę, tłumaczący poszczególne etapy produkcji. Dominują przewodnicy angielsko oraz niemieckojęzyczni.

Po zwiedzeniu fabryki i zapoznaniu się z metodami powstawania porcelany zwiedzający niejako w naturalny sposób jest prowadzony do luksusowego sklepu z porcelaną wyprodukowaną w manufakturze. Sklep nosi nazwę Viktora Herend, na pamiątkę pierwszego serwisu, który stał się znany na świecie. Oferowane naczynia i figurki są wystawione w wysmakowanych witrynach. Dyskretne oświetlenie, elegancki wystrój wnętrza, cisza i skupienie przyciągają zwiedzających. Niemala grupa wychodzi z zakupami.

Ze sklepem sąsiaduje wytworna restauracja o nazwie Apicius, na cześć wielkiego rzymskiego restauratora. Wyrafinowane potrawy podawane są na porcelanie wyprodukowanej w Herend. Często w restauracji urządzane są wystawne przyjęcia, rauty, bale i imprezy organizowane przez firmy. Obok funkcjonuje kawiarnia. W ramach promocji zwiedzający zapraszani są na filiżankę znakomitej kawy podanej w porcelanowej filiżance.

Po przeciwnej stronie niewielkiej ulicy stoi zabytkowy, piętrowy, neoklasycystyczny budynek, gdzie w XIX w. produkowano ceramikę. Dzisiaj mieści się tu Muzeum Porcelany w Herend. Budynek w trakcie prac restauratorskich został wyremontowany i dostosowany do potrzeb muzealnych. Względy konserwatorskie narzuciły rozwiązania koncepcji wnętrza. Wydaje się, że paradoksalnie wyszło to na dobre ekspozycji. Co interesujące, zbiory porcelany gromadzone były w tym budynku od 1840 roku.

Idea kolekcjonowania porcelany sięga czasów Mora Fishera. Założył on sale wystawowe w rodzinnym domu w Tata już w 1852 r., głównie w celach komercyjnych. Kolekcja rozrastała się szybko dzięki dużej produkcji manufaktury. Do dziś zachowało się wiele przedmiotów z jego kolekcji. Jego syn Jenő Fischer kupował cenne książki do biblioteki oraz cenne kolek-

cje porcelany. Był także znanym historykiem sztuki, którego studia nad porcelaną przyczyniły się do rozwoju manufaktury. Z pasją zbierał wszelkie materiały dotyczące porcelany, stare formy, motywy zdobnicze, które przyczyniły się do powstania znanych na całym świecie serii porcelany.

Muzeum prezentujące produkcję manufaktury w Herend zostało otwarte przed I wojną światową. Było ono otwarte dla szerokiej publiczności i cieszyło się dużą frekwencją. Funkcjonowało do początków II wojny światowej. Po wojnie zostało ponownie otwarte dopiero w 1964 roku. Poza gotowymi wyrobami prezentowano w nim także technologie ich produkcji. W trakcie prac restauratorskich, które rozpoczęły się w 1999 r. opracowano koncepcję aranżacji wnętrza na potrzeby muzeum oraz koncepcje wystawiennicze. Autorzy prac: Attila Thury – architekt oraz Zsófia Csomay i Eva Magyari – projektantki wnętrza starali się, zachowując możliwie dużo struktur zabytkowych budynku, stworzyć warunki dogodne dla ekspozycji porcelany oraz przestrzenie, w których dobrze czuliby się zwiedzający.

Przyziemie budynku muzealnego przeznaczono na część recepcyjną dla przybywających gości oraz dział wystaw czasowych prezentujących nowoczesną sztukę.

Wystawiane są tu także liczne prace artystów pracujących na co dzień w fabryce oraz sztuka użytkowa. Na końcu korytarza znajduje się stary, opalany drzewem piec do wypału ceramiki – pamiątka po pracowitej historii budynku.

Pierwsze piętro przeznaczono na stałą wystawę kolekcji porcelany. Nadano mieszkalny charakter tej części budynku zachowując podziały wnętrza, korytarze, a nawet drewniane podłogi. W gablotach ustawiono eksponaty od najdawniejszych czasów po współczesną produkcję:

- Sala I i II poświęcone są produkcji Mora Fishera,
- Sala III prezentuje ceramikę o motywach dalekowschodnich,
- Sala IV luksusowe zamówienia, na ogół domów panujących,
- Sala V porcelanę secesyjną i historyzującą,
- Sala VI i VIII produkcję XX wieczną.

Układ taki pokazuje rozwój artystyczny i technologiczny porcelany. Uzupełnieniem stałej wystawy są wystawy czasowe – 4 do 5 rocznie. Organizowane są także różne imprezy przy współudziale partnerskich firm i organizacji. Muzeum zajmuje się ponadto konserwacją wszelkich źródeł, pisanych i ikonograficznych, a także opisem technologicznym procesów produkcyjnych.

Kolekcja porcelany prezentowana na stałej wystawie jest starannie wybrana spośród ogromnego zbioru stanowiącego własność muzeum. Budzi zachwyt bardzo staranny dobór eksponatów i ich przemyślana ekspozycja. Znowu wiele słów uznania należy się aranżerom wystawy – z dużym smakiem dobrane są kolory tła, na których prezentowane są przedmioty, znakomicie przemyślane jest oświetlenie, wydobywające z prezentowanej ceramiki kształty i kolory, unikając jednocześnie tak drażniących odbić w szybach wystawowych

i blików źródeł światła. Pomieszczenia, w których ustawione są gabloty toną w półmroku dyskretnego oświetlenia, z którego wyłaniają się bajkowe kształty przepięknych naczyń i figurek.

Świat przestaje istnieć poza bajkowym porcelanowym światem.

Zespół Manufaktury Porcelany jest znakomitym przykładem ochrony dóbr kultury, propagowania własnej tradycji w połączeniu z działalnością komercyjną i rozwojem ekonomicznym regionu.

Przypisy

¹ C.P. Fitzgerald, *Chiny zarys historii kultury*, PIW 1974, s. 554-556.

² W. Dreake, *Notes on Venetian Ceramics*, wyd. J. Murray, London 1868.

³ C. Solís, *La filosofía Experimental (Introducción)* [w:] R. Boyle, *Física, Química y Filosofía Mecánica*, Madrid 1985, s. 9-31.

⁴ R. Hooykaas, *Contexto e Razões do Surgimento da Ciência Moderna* [w:] F.C. Domingues, L.F. Barreto, *A Abertura do Mundo: Estudos de História dos Descobrimentos Europeus*, t. I, Lisboa 1986, s. 165-182.

⁵ R. Bárta, *Tsghirnhaus A Nikolai Böttger vynálezecem porcelánu, sklár a keramik*, Prague 1963, s. 100-102; W. Goder,

H. Walter, *Die Erfindung des Europäischen Porzellans* [w:] *Johann Friedrich Böttger zum 300 Geburtstag: Meissen. „Staatliche Kunstsammlungen VEB-SPM“ 1982*, s. 74-82.

⁶ P. Raffo, *The development of European Porcelain* [w:] *The History of Porcelain*, red. P. Atterbury, London 1982.

⁷ F.H. Hofmann, *Das Porzellan der Europäischen Manufakturen „Propyläen Kunstgeschichte“ 1*, Frankfurt-Berlin-Wien 1980, s. 36.

⁸ G. Sikota, *Herend porcelanművészete Muszaki Könyvtárhoz*, Budapest 1976.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ J. Vadas, *Herend. Traditional Craftsmanship at the Turn of the Millennium*, „Magyar Kepek/Hungarian Pictures” 1998.

Tomasz Wilde

The Porcelain Museum and Manufactory in Herend, Hungary

Porcelain was invented in China during seventh century. When in the eleventh century it made its way to Europe, it became the object of enormous admiration and desire. From almost six centuries Europeans strove to discover the secret of its production. First European porcelain was not made until the beginning of the eighteenth century (in Saxony).

In 1826 Vince Stingel established a manufactory in the small Hungarian town of Herend. During the early years of that century it produced stoneware, but from the very onset its owner studied the making of porcelain, although to no avail. The costs of his research left Stingel bankrupt. His successful successor, Mor Fischer, produced the first porcelain vessels, decorated with simple linear and floral motifs, which proved greatly popular and won numerous awards, including international ones, thus initiating the great career of the Herend manufactory. For more than 180 years the factory enjoyed great successes, but also instances of bankruptcy. Its owners amassed, originally for commercial purposes, a collection of the most magnificent products, which became the core of a museum, opened to the public on the very threshold of the first world war. The Herend Porcelain Manufactory Ltd was established in 1992. At the end

of the 1990s the whole Manufactory complex was thoroughly redesigned and expanded in order to prepare an infrastructure associated with tourism. Going on the assumption that a considerable part of the visitors are potential buyers, the exhibits were arranged in such a way as to stir the imagination and display the captivating process of producing the luxury objects.

The titular complex in Herend is composed of a Late Classicistic building housing the museum and, on the other side of the street, a Complex of the Buildings of the Minimanufactory. Designed by Gabor Turanyi, the simple Cubistic red brick solids, decorated with burnt clay, and with roofs whose construction and shape refer to kilns, constitute characteristic elements of the landscape, seen from afar. The space between the buildings, arranged in a horseshoe pattern, is laid with light coloured flagstones, creating a patio used for open-air events and concerts. The visitors' encounter with porcelain begins at the Minimanufactory; the guided tour, available only for groups, lasts for an hour. Each year the Museum boasts a total of 100 000 visitors.

□